

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
फैसला
070-CI-0335
मुद्दा: मोही नामसारी ।

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ बस्ने वर्ष ४७ को
रमेशकुमार खनाल-----१ पुनरावेदक
ऐ. ऐ. बस्ने स्व. किशोरकुमार खनालको मु.स. गर्ने निजको पत्नी वर्ष ४५ को प्रतिवादी
इन्दिरा ढुङ्गाना(खनाल)-----१
ऐ.ऐ. बस्ने गोविन्दबहादुर खनाल-----१

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ बस्ने वर्ष ४८ को विपक्षी
कृष्णनारायण श्रेष्ठ-----१ वादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने: भूमिसुधार अधिकारी श्री दिनेशप्रसाद शर्मा
भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौं

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री टिकाबहादुर हमाल
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशराम मिश्र
पुनरावेदन अदालत पाटन

पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२ को फैसला उपर न्याय प्रशानस ऐन, २०४८ को दफा ९(१) अनुसार प्रतिवादीको तर्फबाट पुनरावेदनको रोहमा पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ ।

काठमाडौं जिल्ला, मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(ग) कि.नं. ११४ को क्षेत्रफल १-०-०-० जग्गाको जग्गाधनी रिद्धिराज खनाल तथा मोही मेरो पिता स्व. तुल्सीनारायण श्रेष्ठ हुनुहुन्छ । यसरी पिता सो जग्गामा मोही भई सो जग्गामा घर बनाई बसोबास गरी बाँकी जग्गा जोतकमोद गरी आएकोमा सोही घरमा हामी जन्मेका हौं । म निवेदक अन्यत्रै बसोबास गर्ने भएकोले पुरानो घर जिर्ण र कमसल भई भत्कन गएको भएता पनि हामी कोही पनि यता नबस्ने भएपछि पुनः उक्त घर निर्माण गरेनौं । कि.नं. ११४ कित्ताकाट भई कि.नं. ३०४,३०५,३०६ कित्ता कायम भएको र उक्त कि.नं. ३०६ पनि जग्गाधनीले कित्ताकाट गरी कि.नं. ९३० र ९३१ कायम भएको छ भने उक्त जग्गाको हालैको नापी नक्सामा समेत जग्गाको पूर्व बाटोतर्फको कि.नं. ३०६ कित्ताकाट भई कायम हुन आएको कि.नं. ९३० को जग्गामा हाम्रो बसोबासको साविक देखिको पुरानो घर कायमै छ । पिता २०२५ र माता २०२० सालमा परलोक भए पश्चात् हामीले जोतभोग गरी आएको र भाइ सितानारायण विगत ४० वर्ष अगाडिदेखि अविवाहित अवस्थामा नै बेपत्ता भएको हुँदा उक्त जग्गामा रहेको मोही हक स्व. पिता तुल्सीनारायण श्रेष्ठको नामबाट निजको हक खाने म फिरादीका नाममा मोही नामसारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको तर्फबाट भूमिसुधार कार्यालयमा पेश भएको निवेदन दावी ।

मालपोत कार्यालय चावहिलबाट प्राप्त विवरण अनुसार उपरोक्त मुलपानी ९(ग) साविक कि.नं. ११४ कित्ताकाट भई हाल कि.नं. ३०४ को ०-५-० (पाँच आना) रमेशकुमार खनाल, कि.नं. ३०५ को ०-५-२-० (पाँच आना दुई पैसा) जनकराज खनाल, कि.नं. ९३० को ०-४-० (चार आना) सजन के.सी. तथा कि.नं. ९३१ को ०-१-१ (एक आना एक पैसा) गोविन्दबहादुर खनालको नाममा छुट्टाछुट्टै दर्ता कायम रहेको पाइएकोले जग्गा दर्ता कायम रहेको ४ जना जग्गाधनीलाई म्याद तामेल गरी बुझ्दा प्रतिवादी रमेशकुमार खनाल आफ्नो प्रतिउत्तर

पत्रमा उक्त कि.नं. ११४ को साविक जग्गाधनीमा शिवप्रसाद खनाल-१, मुक्तिनाथ खनाल-१, मेरा बाबु थिरराज उपाध्याय-१ समेत जना ३ को नाममा संयुक्त रुपमा नापनक्सा भएको थियो । साविक कि.नं. ११४ को क्षेत्रफल १-०-० (एक रोपनी) जग्गा मेरा बाबुको संयुक्त नामबाट बाबुकै पालामा कित्ताकाट भई कि.नं. ३०४ को क्षेत्रफल ०-५-१-० कायम भै बाबुको मृत्युपछि मेरा नाममा नामसारी भएको थियो । उक्त जग्गा निवेदकले भोगचलन गर्दै आएको छु । उक्त जग्गा मैले नै जोतकमोद गरी आएको हुँदा मैले मिति २०५२।२।१७ मा यसै कार्यालयमा मोही लगत कट्टा सम्बन्धमा निवेदन दिई तामेलीमा रहेको थियो । उक्त तामेली जगाई मोही लगत कट्टाको निवेदन साथै राखी इन्साफ गरी पाउँ । विपक्षीले प्रस्तुत मुद्दा दर्ता गर्न पेश गरेको अधिकृत वारेशनामाको लिखतको व्यहोरामा म भारतमा जाने गरेकाले नेपाल सरहदमा उपस्थित हुन नसक्ने उल्लेख गरेबाट यी निवेदक नेपालमा नरहेको प्रमाणित हुन्छ । निजले उक्त जग्गा भोगचलन गरेको तथ्य कहीं कतैबाट पुष्टि नगरेको, बाली बुझाएको भरपाई पनि निवेदन साथ पेश नगरेको, नेपाल सरहदमा नै तुल्सीनारायण श्रेष्ठ र उनका एकासगोलका हकवाला कोही बस्ने नगरेकाले विपक्षी निवेदकको निवेदनबाट मोही नामसारी हुन नसक्ने हुँदा मोही लगत कट्टा गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रमेशकुमार खनालको तर्फबाट पेश भएको प्रतिउत्तर पत्र ।

साविक कि.नं. ११४ कित्ताकाट भई आफ्नो नाममा रहेको कि.नं. ३०६ को जग्गामा बाबु बाजेको पालादेखि बसोबास गरी आउनु भएको वीरबहादुर पुडासैनी र हाल उनका छोरा रामबहादुर पुडासैनी लगायत उनका परिवारले पक्की घर बनाई बसोबास गरी आएकोले मैले उक्त कि.नं. ३०६ बाट कित्ताकाट गरी निजहरूको घरले चर्चेको भागको जग्गा कि.नं. ९३० को ०-४-० रामबहादुर पुडासैनीको नाति सजन के.सी.लाई पास गरिदिएको छु र मेरो साविकदेखि घर बसोबास गरी बसी आएको पेट्टी करेसा परेकोले कि.नं. ९३१ को क्षेत्रफल ०-१-१-० मैले भोग चलन गर्दै आएको छु भनी अन्य व्यहोरा प्रतिवादी रमेशकुमार खनालले आफ्नो प्रतिउत्तरमा उल्लेख गरे झैं वादीको नेपालमा बसोबास नभएको, वादीले जग्गा नजोतेको, बाली बुझाएको प्रमाण पेश गर्न नसकेको व्यहोरा उल्लेख गरी मोही नामसारी हुने होइन मोही

लगत कट्टा हुनु पर्दछ भनी प्रतिवादी गोविन्दबहादुर खनालको तर्फबाट पेश भएको प्रतिउत्तर पत्र ।

आफ्नो नाममा कायम रहेको कि.नं. ९३० को ०-४-० जग्गामा साविक देखि आफ्नो घर रहेको उल्लेख गर्दै अन्य व्यहोरा माथि उल्लेखित प्रतिवादीहरूले उल्लेख गरे झैं लेखी मोही नामसारी हुने होइन मोही लगत कट्टा हुनेपर्ने हो भनी प्रतिवादी नाबालक सजन के.सी. को संरक्षक जया के.सी. को तर्फबाट पेश भएको प्रतिउत्तर ।

कि.नं. ३०५ को जग्गा पिताका नामबाट आफ्नो नाममा नामसारी गराई लिएको उक्त जग्गामा आफ्नो जोतभोग रहेको छ । जग्गामा जोतकमोद नै नगर्ने मोहीले मोहीयानी हकमा दावी गर्न पाउने र दावी अनुसार निजका नाममा नामसारी हुने होइन मोही लगत कट्टा हुने हो । अन्य व्यहोरा अन्य प्रतिवादीहरूले उल्लेख गरेझैं प्रतिवादी किशोरकुमार खनालले पेश गरेको प्रतिउत्तर पत्र ।

मालपोत कार्यालयको मोठ श्रेस्ताबाट उल्लेखित जग्गाहरूको जग्गाधनी जनकराज खनाल-१, गोविन्दबहादुर खनाल-१, रमेशकुमार खनाल-१ र सजन के.सी.-१ का नाममा छुट्टाछुट्टै दर्ता रहेको । यस कार्यालयको २ नं. लगतमा मोही तुल्सीनारायण श्रेष्ठ र जग्गा रिद्धिराज खनाल भनी लेखी आएको । उल्लेखित जग्गा जग्गाधनीकै जोतभोगमा रही आएको छ भन्ने व्यहोराको मिति २०६८।९।१७ मा भएको सर्जमिन मुचुल्का समेत मिसिल संलग्न रहेको ।

मोही नामसारी माग गर्ने यी वादी मोहीका हकदार भए पनि जग्गा कमाएको व्यक्ति नभएकाले जग्गा नकमाएको मोहीका हकदारहरूको नाममा जग्गाधनीले स्वीकार नगरेको अवस्थामा मोहीयानी हक नामसारी गर्न मिल्ने नदेखिएकोले वादीको माग दावी बमोजिम मुलपानी गाउँ विकास समिति वडा नं. ९(१) कि.नं. ११४ फोड भई हाल प्रतिवादीहरूका नाममा कायम रहेको कि.नं. ३०४, ३०५, ९३० र ९३१ को जग्गाको तुल्सीनारायण श्रेष्ठको मोहीयानी हक वादीका नाममा नामसारी गरी पाउँ भन्ने दावी पुग्न सक्दैन भन्ने समेत व्यहोराको शुरु भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौंको मिति २०६८।९।२४ को फैसला ।

म आफ्नो राष्ट्रियता नै त्यागेर गएको जस्तो गरी विपक्षीको स्वार्थ भएका मानिसहरूले सर्जिमिन लेखाउँदैमा विपक्षीको अभिष्ट पूरा हुने होइन । सो सर्जिमिन व्यहोरालाई आधार मानी गरिएको निर्णय नै पूर्वाग्रही छ । म विदेशमा नै बेपत्ता भएको भए त्यतिबेलै भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१)(ग) अनुसार २५ दिनभित्रै तोकिएको अधिकारी छेउ लिखित सूचना दिनु पर्नेमा विपक्षीले सो गर्न सकेका छैनन् । तसर्थ प्रचलित कानून, प्रतिपादित नजीर तथा मेरो मिसिल संलग्न प्रमाणलाई उपेक्षा गरी मोही नामसारी नहुने गरी गरिएको पूर्वाग्रहयुक्त निर्णय उल्टी बदर गरी मेरो निवेदन माग बमोजिम मोही नामसारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको तर्फबाट पुनरावेदन अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक वादीका बाबु तुलसीनारायण दर्तावाला मोही रहेको, फिल्डबुकको किसान व्यहोरामा मैले घर बनाई बसी आएको भन्ने उल्लेख रहेको देखिएको अवस्थामा मोही नामसारी नहुने गरी भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँबाट भएको फैसला फरक पर्न सक्ने देखिन आएकोले मुलुकी ऐन, अ.ब. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीलाई झिकाई आए वा व्यतित भएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।६।१० को आदेश ।

प्रस्तुत मुद्दामा मिति २०६९।९।२९ मा आंशिक मिलापत्र भई सो मिलापत्र मिसिल संलग्न रहेको ।

विवादित जग्गाको जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जा श्रेस्ता फिल्डबुक उतार समेतबाट विवादित साविक कि.नं. ११४ (हालको कि.नं. ३०४, ३०५, ३०६ र ३०६ कित्ताकाट भै कायम ९३० र ९३१) को जग्गामा तुलसीनारायण मोही भएकोमा विवाद देखिंदैन । वादीले जग्गा नकमाएको भनी प्रतिवादीहरूले जिकिर लिएपनि भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१)(ग) बमोजिम निजहरूको उजुरी नपरेको । विवादित कि.नं. ९३० को जग्गाधनीले मिलापत्र गरेको अवस्थामा भूमिसम्बन्धी ऐन २०२१ को चौथो संशोधन (२०५३।९।२४) बाट मोहीयानी लागेको जग्गामा मोहीको आधा हक स्वतः स्थापित भएको देखिँदा फिल्डबुक, दर्ता श्रेस्ता किताबबाट समेत मोही प्रभावित भएको स्व. तुलसीनारायण श्रेष्ठको मोहीयानी हक निजका छोरा कृष्णनारायणका नाममा

नामसारी हुने देखिँदा दावी अनुसार नामसारी गरेकोमा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँबाट मिति २०६८।९।२४ मा दावी नपुग्ने गरी गरिएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उक्त फैसला उल्टी भै दावी बमोजिम कि.नं. ३०४, ३०५ र ९३१ को जग्गाको तुल्सीनारायण श्रेष्ठको मोहीयानी हक निजका छोरा पुनरावेदक वादीको नाममा नामसारी हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२ को फैसला ।

विवादित जग्गाको जग्गाधनी हामी रहेको र सो जग्गामा साविकमा विपक्षीका पिता मोही हक प्राप्त व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो । २०२५ सालमा निजको मृत्यु भएको र निजको पत्नीको समेत २०२० सालमा नै देहावसान भै सकेको थियो । विपक्षीका दुई भाई मध्ये सितानारायण बेपत्ता भएका र निज पनि अन्यत्र बसोबास गर्ने भएकाले विवादको उक्त जग्गा आफूहरूले नै कमाई आएको तथ्य विपक्षीले लेखाई दिएको फिराद व्यहोराबाट नै पुष्टि भै रहेको छ । वादी नेपाल सरहद छाडी करीब ३५ वर्ष अगाडि देखिनै भारतमा गै बसोबास गरिरहेको हुँदा आफूहरूले मिति २०५२।२।१७ मा मोही लगत कट्टाको निवेदन दिई भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँबाट उक्त निवेदन तामेलीमा रहेको हुँदा उक्त तामेली उजुरी प्रमाणमा लगाइनु पर्छ । विपक्षी वादीले मोहीको हैसियतले जग्गा कमाएको अवस्था नहुँदा कानूनतः पनि निजलाई मोहीयानी हक प्राप्त हुन सक्दैन । कि.नं. ९३० को जग्गामा जया के.सी. विपक्षी वादी बीच भएको मिलापत्र हामीहरूको विरुद्धमा प्रमाणमा लाग्न सक्दैन । दर्ता श्रेस्तामा मोही थियो भन्ने आधारले मात्र जग्गा कमाउन छाडेका साविक मोहीका सन्तानले स्वतः जग्गा पाउने भन्ने ऐनको मनसाय होइन । भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २(१) को (ख) र दफा २५ को (१) तथा दफा २६(१) अनुरूप मोहीको हैसियतले जग्गा नकमाउने व्यक्तिले मोही हक प्राप्त गर्न नसक्ने स्पष्ट देखिँदा देखिँदै पुरावेदन अदालत पाटनबाट शुरु भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँको दावी नपुग्ने गरी भएको फैसला उल्टी गरी वादी दावी बमोजिम कि.नं. ३०४, ३०५ र ९३१ को जग्गामा मोही नामसारी हुने ठहर गरी भएको फैसला बदरभागी हुँदा उल्टी गरी शुरु भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँको मिति २०६८।९।२४ को वादी दावी नपुग्ने गरी भएको निर्णय सदर कायम

गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदक गोविन्दबहादुर खनाल समेतको तर्फबाट यस अदालत समक्ष परेको पुनरावेदन पत्र ।

नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री अविनासकुमार प्याकुरेलले विपक्षीका बाबुको नाउँ लगत श्रेस्तामा मोहीको रुपमा जनिदैमा स्वतः निजलाई मोही हक प्राप्त हुने होइन । भूमि सम्बन्धी ऐन अनुसार मोहीको रुपमा जग्गा प्राप्त गर्न आफ्नो हक भएको जग्गा कमाएकै हुनुपर्दछ । विपक्षी लामो समयदेखि नेपाल सरहद भित्र नरही भारतमा गै बसोबास गरी आएको हुँदा निजले बाबुको मोही हक रहेको जग्गामा आफ्नो कुनै श्रमसीप प्रयोग गरेका छैनन् । पुनरावेदकले भूमि सम्बन्धी ऐनको चौथो संशोधन अगाडि नै मोही लगत कट्टाको निवेदन दिएको हुँदा सो तर्फ कुनै कारवाही नचलाएको भन्न मिल्ने अवस्था छैन । भूमि सम्बन्धी ऐनको मनसाय विपरीत जग्गा नै नकमाउने व्यक्तिलाई मोही हक प्राप्त हुने गरी मोही नामसारी गर्ने पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छैन भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।

विद्वान कानून व्यवसायीको बहस जिकिर सुनी, मिसिल संलग्न प्रमाण कागजातहरू अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा शुरु निवेदन उल्टी गरी दावी अनुसार मोही नामसारी हुने ठहर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिले नमिलेको सम्बन्धमा देहाय अनुसारका प्रश्नहरूको निरूपण गरी निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।

- (क) प्रतिवादीहरूले मोहीले जग्गा कामाउन छाडी भागेको भन्ने लिखित सूचना प्रचलित भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१)(ग) बमोजिम सम्बन्धित अधिकारी समक्ष दिएको छ, छैन ?
- (ख) मोहीयानी हक कानूनतः समाप्त नभएको अवस्थामा भूमि सम्बन्धी ऐनको चौथो तथा पाँचौं संशोधन पश्चात श्रेस्तामा देखिएको मोही हक हकवाला नामसारी नगरी जग्गा नकमाएको भन्ने आधारमा मोही लगत कट्टा गर्न मिल्छ, मिल्दैन ?
- (ग) पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ छैन । पुरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ, सक्दैन ?

यसमा आफ्नो बाबुको नाममा रहेको कि.नं. ३०४, ३०५, ९३० र ९३१ जग्गाको मोहीयानी हक खाने हकवाला आफू भएको हुँदा उक्त मोही हक आफ्नो नाममा नामसारी गरिपाउँ भनी वादी कृष्णनारायण श्रेष्ठले दिएको र निवेदनमा भूमिसुधार कार्यालय काठमाडौँबाट दावी नपुग्ने ठहर भएपश्चात् वादीको तर्फबाट परेको पुनरावेदनमा पुनरावेदन अदालतबाट दावी अनुसार हुने ठहर भएकोमा सो उपर प्रतिवादीको तर्फबाट यस अदालत समक्ष पुनरावेदन परेको प्रस्तुत मुद्दाको पहिलो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा भूमि सम्बन्धी ऐनले जग्गाधनी र मोहीको परिभाषा गर्दै आफ्नो नाममा जग्गा दर्ता हुने व्यक्तिलाई जग्गावाल र अरु जग्गावालको जग्गा कुनै शर्तमा कमाउने किसानलाई मोही भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ । जग्गाको उत्पादकत्व बढाउन र खेतीयोग्य जमिन बाझो नरहोस भन्ने अभिप्रायले जग्गाको स्वामित्व हुने र भोग गर्नेका आ-आफ्नै अधिकार ऐनले सिमांकित गरिएको पाइन्छ । नियम, कानून र निर्देशिकाको अधिनमा रही जग्गाको दर्ता श्रेस्ता फिल्डबुकमा मोही जनिएको अवस्थामा कानूनतः मोहीको अधिकार सिर्जना हुने हुँदा यसरी सिर्जना भएको अधिकार जग्गावालाले आफ्नो स्वविवेकको आधारमा कट्टा गर्न मिल्ने देखिँदैन । श्रेस्ताबाट लगत कट्टा गर्न आवश्यक भएको खण्डमा पनि कानूनी प्रक्रियाको अवलम्बन गरिनु आवश्यक मानिन्छ ।

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) मा मोहीको हक दायित्व सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । जसमा उल्लेख भए अनुसार "यस परिच्छेदको अन्य दफाहरुको अधिनमा रही मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निजपछि निजको हक एकासगोलका पति पत्नी, छोरा-छोरी..."मा प्राप्त हुनेछ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । सोही उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश खण्ड (ग)मा "कुनै मोहीले जग्गा छाडी भागेमा वा बेपत्ता भएमा वा तोकिए बमोजिम कुत नबुझाई मोहीयानी हक समाप्त भएमा सो कुराको जग्गावालले लिखित सूचना तोकिएको अधिकारी छेउ दिनुपर्दछ..." भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिँदा जग्गा कमाउने मोहीले आफ्नो दायित्व पुरा नगरी लापरवाही गरेको खण्डमा त्यस्तो मोहीलाई हटाउनको लागि कानून अनुसार तोकिएको अधिकारी समक्ष लिखित सूचना दिनु पर्ने देखियो ।

यसमा पुनरावेदक मध्येका रमेशकुमार खनालले मिति २०५२।२।१७ मा कि.नं. ३०४ को ०-५-१-० जग्गामा रहेको मोही लगत कट्टा गरी पाउन निवेदन दिएको भएता पनि निवेदनमा टुङ्गो नलागेकै अवस्थामा निवेदक नै उक्त लगत कट्टा सम्बन्धी कारवाहीबाट अलग रहेको कारण निवेदन तामेलीमा राख्ने गरी आदेश भएको पाइन्छ । वादी कृष्णनारायण श्रेष्ठले मोही नामसारी गरी प्रमाणपत्र पाउँ भनी भूमिसुधार कार्यालयमा निवेदन दिए पश्चात् प्रतिवादीहरू रमेशकुमार खनालले मिति २०६८।५।२७ तथा गोविन्दबहादुर खनाल र किशोरकुमार खनालले मिति २०६८।६।९ मा मोही लगत कट्टाको लागि सोही कार्यालयमा निवेदन गरेको पाइन्छ । यसरी आफ्नो जग्गा श्रेस्तामा मोही जनिएका, व्यक्ति नेपाल सरहदमा नरहेको, जोतकमोद नगरेको भन्ने जिकिर लिएको भएता पनि ऐन नियमद्वारा तोकिएको समयमा मोही भागी हिडेको वा बेपत्ता भएको भन्ने लिखित सूचना प्रतिवादीहरूका तर्फबाट दिएको देखिन आएको छ ।

अब दोस्रो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा वादीका बाबु स्व. तुलसीनारायण श्रेष्ठ रहेको भन्ने तथ्य पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले स्वीकार गरेको हुँदा सो तर्फ थप विवेचना आवश्यक देखिएन । मोहीयानी हक कानून अनुसार प्राप्त हुने हक हुँदा त्यसको समाप्ति पनि कानून अनुसार नै हुनुपर्ने मानिन्छ । वादी कृष्णनारायणका बाबु स्व. तुलसीनारायणको प्रतिवादीहरूको जग्गामा रितपूर्वकको मोहीयानी हक रहे भएको देखिएकोमा त्यसको कानूनी हैसियत रितपूर्वक समाप्त भैसकेको भन्ने मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट खुल्न आउँदैन । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को पाँचौँ संशोधन पश्चात थप भएको दफा २६(घ)२.मा जग्गा बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था रहेको र उक्त दफामा "दफा २६घ१. बमोजिम म्याद भित्र जग्गा बाँडफाँड गर्न जग्गावाला वा मोही मध्ये कसैको पनि निवेदन पर्न नआएमा तोकिएको अधिकारीले ७ नं. फाँटवारी र उपलब्ध भएसम्मका प्रमाण बुझी मोही लागेको जग्गा यस ऐनका अन्य दफाहरूमा उल्लेखित व्यवस्थाको अधिनमा रही बाँडफाँड गरिदिनेछ" भन्ने व्यवस्था गरिएको हुँदा श्रेस्तामा मोहीयानी हक रहेको खण्डमा मात्र पनि उपरोक्त संशोधन पश्चात अन्य कुनै पनि बहानामा मोहीयानी हक समाप्त गर्न मिल्ने देखिदैन । ऐनमा भएको चौथो र पाँचौँ संशोधन पश्चात् मोहीयानी हक स्वतः प्राप्त हुने अवस्थामा बाबुको

नाममा रहेको मोही हक छोरामा नामसारी हुन कुनै कानूनी अडचन देखिदैन । यसरी प्रचलनमा रहेको कानून कै आधारमा मोहीयानी हकको नामसारी हुने अवस्था देखिँदा जग्गा नकमाएको हुँदा मोही लगत कट्टा गरिपाउँ भनी पुनरावेदकले लिएको जिकिर मनासिब देखिन आएन । एक पटक मोही कायम भएपश्चात् कानून बमोजिम उक्त मोही निश्कासन नभएसम्म निजको मोहीयानी हक सुरक्षित रहने देखिँदा जग्गा नकमाएको भन्ने आधार र कारण उल्लेख भएकै आधारमा भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ मा भएको चौथो र पाँचै संशोधन पश्चात् मोही लगत कट्टा गर्न मिल्ने देखिएन । यसरी कट्टा गर्न नमिल्ने मोही लगत नामसारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन दिने हक हकवालामा सुरक्षित हुने हुँदा दावी अनुसार उक्त मोहीयानी हक सम्बन्धित हकवालामा नामसारी हुने नै देखियो । मिसिल संलग्न सबुद प्रमाणको रोहमा शुरु भुमिसुधार अधिकारीबाट भएको निर्णय उल्टी गरी कि.नं. ३०४, ३०५ र ९३१ को जग्गामा रहेको मोही तुलसी नारायण श्रेष्ठको नाममा रहेको मोहीयानी हक निजका छोरा कृष्ण नारायण श्रेष्ठको नाममा नामसारी हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेकै देखिन आयो ।

तसर्थ माथि विवेचित आधार र कारणबाट मोही लगत कट्टा गरी बाबुको मोही हक छोरामा नामसारी हुन नसक्ने गरी भएको शुरु फैसला उल्टी गरी दावी बमोजिम मोही लगत नामसारी गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीहरुको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । प्रस्तुत दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: चन्द्रप्रकाश तिवारी

कम्प्यूटरः रानु पौडेल

इति सम्बत् २०७२ साल जेष्ठ महिना २२ गते रोज ६ शुभम्..... ।